

УДК 342.364.054

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.52>

СОЦІАЛЬНА ДЕРЖАВА ЯК УМОВА ПОЯВИ ТА РОЗВИТКУ БЛАГОДІЙНОСТІ

Гамулець М.І.,*аспірант кафедри адміністративно-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ,
ORCID ID: 0000-0001-5793-1365*

Гамулець М.І. Соціальна держава як умова появи та розвитку благодійності.

Статтю присвячено дослідженню соціальної держави як умови появи та розвитку благодійності в Україні, адже благодійництво та благодійна діяльність в умовах трансформаційних викликів стала вагомим частинкою соціально-правового життя. Під час проведення дослідження було застосовано теоретичний аналіз, синтез, систематизація чинних нормативно-правових документів та метод теоретико-структурного уточнення понятійного апарату. Соціальне функціонування – це інструмент збереження стабільності всередині держави, де є різниця доходів між верствами населення. Виконання державою соціального обов'язку знижує напруженість і невдоволення груп населення з недостатнім рівнем доходу. Стабільність – першочергова умова забезпечення економічного зростання, внутрішньої та зовнішньої безпеки. Під соціальною державою слід розуміти певний вид держави, що відрізняється від інших пріоритетом виконання соціальної функції у проведенні державної політики. Головними завданнями держави є: створення законодавчо затвердженої системи механізмів та інструментів здійснення соціальних функцій; захист прав та дотримання інтересів усіх громадян країни на рівних умовах; проведення соціальної складової у всіх сферах життя суспільства. Стратегічним напрямом становлення громадянського суспільства є розширення масштабів благодійності. Її природа полягає у виконанні соціальної функції та об'єднанні суспільства. Сучасна благодійність – це об'єктивно необхідна типова практика суспільної взаємодії, що підтримується системою інститутів соціальної допомоги, проявляється у формах громадянських ініціатив, спрямованих на інтегративний розвиток гармонійного соціального середовища. Благодійна діяльність є необхідним чинником формування громадянського суспільства. Участь у ній служить соціальній мобілізації суспільства та формує громадянську активність суб'єкта на основі принципів соціальної солідарності. Соціальний зміст благодійності є сукупністю напрямів суспільно значущої діяльності, що становлять добровільну безкорисливу допомогу громадянам та юридичним особам. Розвиток інституту благодійності дозво-

лить консолідувати націю та гуманізувати існуючі суспільні відносини.

Ключові слова: благодійна діяльність, соціальна політика, соціальна нерівність, права та свободи, правове регулювання.

Hamulets M. The social state as a condition for the emergence and development of charity.

The article is devoted to the study of the welfare state as a condition for the emergence and development of charity in Ukraine, because charity and charitable activity in the conditions of transformational challenges have become an important part of social and legal life. During the research, theoretical analysis, synthesis, systematization of current legal documents and the method of theoretical-structural refinement of the conceptual apparatus were applied. Social functioning is a tool for maintaining stability within the state, where there is a difference in income between the strata of the population. The fulfillment of the social duty by the state reduces the tension and dissatisfaction of population groups with insufficient income. Stability is a primary condition for ensuring economic growth, internal and external security. A social state should be understood as a certain type of state, which differs from others by the priority of fulfilling a social function in the implementation of state policy. The main tasks of the state are: creation of a legally approved system of mechanisms and tools for the implementation of social functions; protection of the rights and observance of the interests of all citizens of the country on equal terms; implementation of the social component in all spheres of society. The strategic direction of the formation of civil society is the expansion of the scope of charity. Its nature consists in fulfilling a social function and uniting society. Modern charity is an objectively necessary typical practice of social interaction, supported by the system of institutions of social assistance, manifested in the forms of civic initiatives aimed at the integrative development of a harmonious social environment. Charitable activity is a necessary factor in the formation of civil society. Participation in it serves the social mobilization of society and forms the subject's civic activity based on the principles of social solidarity. The social content

of charity is a set of areas of socially significant activity that constitute voluntary selfless assistance to citizens and legal entities. The development of the institution of charity will allow consolidating the nation and humanizing the existing social relations.

Key words: charitable activity, social policy, social inequality, rights and freedoms, legal regulation.

Постанова проблеми. Останніми роками благодійність починає відігравати помітнішу роль у життя суспільства. Це пов'язано з тим, що складні процеси, які відбувалися у період трансформації держави, послужили каталізатором для виникнення багатьох соціальних проблем. Державні структури не змогли повністю усунути негативні наслідки соціально-економічних змін та забезпечити громадянам гідний рівень життя. У зв'язку з цим зростає роль громадських організацій у діяльності, спрямованої на допомогу людям, які її потребують. Процеси, що відбуваються, вимагають правового осмислення благодійності, пов'язаного з виявленням сутнісних смислів даного соціального феномену. Дослідження динаміки та статистики благодійної діяльності як необхідних факторів сталого розвитку суспільства стало актуальною проблемою правознавства.

Стан опрацювання проблематики. Феномен благодійності досліджувався фахівцями різних галузей наук. Серед учених, що досліджували благодійність значний вклад внесли: О. Адамченко, Ю. Асадчев, Л. Ваховський, Н. Гупан, І. Завидняк, І. Зверева, С. Золотухіна, О. Донік, Т. Курінна, Г. Лактіонова, М. Лапіна, А. Нарадько, Л. Омельчук, Н. Сейко, Р. Сербін, О. Сухомлинська, В. Стинська, П. Цимбал, С. Харченко та ін. Водночас адаптація законодавства до вимог Європейського Союзу у зазначеній сфері не аналізувалася в наукових дослідженнях, що обумовлює актуальність теми наукової публікації.

Мета статті – дослідження соціальної держави як умова появи та розвитку благодійності.

Виклад основного матеріалу. В умовах становлення та розвитку демократичного суспільства велике значення надається тому, щоб держава визнавалася саме як соціальна, оскільки тільки в такому випадку можна говорити, що права та свободи громадян захищаються. Соціальна держава передбачає, що громадяни рівні, що підтверджується Загальною декларацією прав і свобод людини [1]. Поза соціальною державою неможливо говорити про розвиток окремих видів діяльності, у тому числі благодійної.

Відповідно до Конституції – Україна є країною із соціально орієнтованою економікою [2]. Соціальна політика – це з невід'ємних елементів внутрішньої політики держави [3]. Соціальна політика в Україні виходить із конституційного визначення України як соціальної держави, політика якої

спрямована на створення умов, що забезпечують гідне життя та вільний розвиток людини. В Україні охороняються праця та здоров'я людей, встановлюється гарантований мінімальний розмір оплати праці, забезпечується державна підтримка сім'ї, материнства, батьківства та дитинства, інвалідів та літніх громадян, розвивається система соціальних служб, встановлюються державні пенсії, допомога та інші гарантії соціального захисту.

Як кінцева мета, яка переслідується суспільними відносинами, що регламентують соціальну політику держави, виступає гарантія кожній людині достатнього рівня життя. Цей вид відносин спрямовано на соціальний захист населення. Досягнення достатнього рівня неможливо, якщо законодавець не враховує інтереси суспільства та кожного його члена.

Державі потрібне надання уваги до багатьох інших соціально значущих чинників, наприклад, дані про народжуваність і смертність громадян, тривалість життя, показники здоров'я та фінансового благополуччя.

Крім дотримання права і свободи громадян і ведення соціальної політики, соціальна держава характеризується ще однією ознакою – соціальна відповідальність, яку несе влада перед народом. У даному випадку мається на увазі той факт, що керівництво країни зобов'язане належним чином дотримуватися прав громадян, створювати в країні такі умови, які сприяли появі у людини відчуття соціальної захищеності. Соціальна політика держави передбачає, що держава розробляє різні заходи соціальної підтримки окремих категорій громадян та соціальних груп, які потребують захисту держави.

Головна мета соціальної політики – зростання добробуту громадян, яке полягає у зростанні доходів та розширенні свобод і можливостей. Соціальна політика спрямована на певні категорії громадян, оскільки соціальна політика покликана надавати різні види допомоги, які потребують певні категорії. Соціальна політика включає безліч різних видів допомоги, на які суспільство може розраховувати у разі несприятливої ситуації.

Незважаючи на рівний обсяг прав, який надається громадянам, можливості є різними і не завжди стає можливим повною мірою реалізувати існуючі права. Саме реалізація можливостей дозволяє громадянам повною мірою зробити перетворення ресурсів із метою, щоб у результаті отримати задоволення потреб.

Сучасні реалії такі, що соціальне становище громадян характеризується нерівністю. Ця нерівність зумовлена різноманітними чинниками – природні катаклізми, безробіття, спочатку низький соціальний статус. Через таку нерівність актуальним постає питання про соціальну справедливість, у рамках якої така нерівність була б ліквідована.

Усі заходи, які вживаються державою, зокрема охорона материнства, батьківства та дитинства, громадян, які мають інвалідність, неможливо визнати достатніми для реалізації соціальної держави, яка б розцінювалася як ідеальна.

Однак незалежно від виду потреб, їхнє задоволення можливе лише в тому випадку, якщо будуть вживатися певні дії. Нерівність може бути матеріальною та соціальною. Постає проблема соціальної справедливості та пошук способів досягнення. Одним із інструментів досягнення соціальної справедливості є благодійність. Ця обставина пов'язана з тим, що заходи, які вживаються владою, спрямовані на усунення окремих проблем у повному обсязі не охоплюють весь комплекс проблемних аспектів, які є в суспільстві.

Чинне законодавство дозволяє використовувати різні правові інструменти, які сприяли підвищенню рівня життя громадян. Одним із таких інструментів і виступає благодійність.

Благодійність слід розглядати як невід'ємний елемент соціальної держави. Розглядати благодійність доцільно з погляду економіки та правової науки. Оскільки держава самостійно визначає благодійність як обов'язковий аспект соціальної політики, то створює правові підстави для реалізації. Благодійність має особливе значення, оскільки її мета полягає не лише у задоволенні інтересів громадян та забезпеченні рівності, благодійність служить для ліквідації соціальної нерівності.

Не тільки соціальна держава передбачає наявність такого елемента, як благодійність, а й благодійність не може існувати поза державою, оскільки потрібна законодавча регламентація. Держава здійснює контрольні функції за тими діями, що відбуваються у межах благодійності. Помилково розглядати благодійність поза зв'язком із державою через такі чинники: держава забезпечує створення правової основи діяльності благодійності, положення яких визначають заходи належної поведінки суб'єктів благодійності; органи влади держави здійснюють охорону та захист суспільних відносин, що виникають у рамках благодійності; суб'єктам, що займаються благодійністю, надаються пільги; держава надає матеріальну допомогу організаціям, діяльність яких пов'язана з благодійністю, в окремих випадках допускається пряме фінансове забезпечення деяких акцій, які проводяться благодійними організаціями.

Важливість суспільних відносин, що складаються в процесі взаємодії суспільства та держави під час здійснення публічної влади, зумовлює необхідність регулювання нормативно-правовими актами, що володіють більшою юридичною силою, ніж підзаконні акти [4, с. 69].

Соціальна держава та благодійність – це два взаємопов'язані правові інститути, де у кожного є свої напрями та завдання, але їх реалізація

окремо неможлива. Якщо говорити про цілі, які переслідуються благодійністю, то вони викладені на законодавчому рівні та зафіксовані у Законі України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [5].

Благодійність здійснюється з метою підтримки окремих категорій громадян, куди відносяться малозабезпечені, безробітні, особи з інвалідністю. Вони практично збігаються з тими напрямками, які мають місце у соціальній політиці. Благодійність та соціальна політика не лише взаємодіють, а й доповнюють.

Мета соціальної держави та благодійності спільна та єдина, яка полягає в тому, щоб надати окремим категоріям громадян різні види допомоги з тієї причини, що громадяни потребують допомоги [6, с. 396]. Що стосується суб'єктів благодійності, то з цього приводу законодавець не встановлює обмежень, у цій ролі можуть виступати фізичні та юридичні особи. Не менша роль благодійності відводиться державі, оскільки держава визначає вектори розвитку цього інституту, від яких у подальшому залежить його ефективність.

В Україні благодійна та волонтерська діяльність стали значущими явищами та вийшли за останні роки на новий якісний рівень розвитку, що вимагало переосмислення цих громадянських практик суспільства. Благодійність розглядається в науковій літературі як допомога, що надається фізичними та юридичними особами, громадянам які потребують на безоплатній основі в обмін на надання різних пільг, у тому числі податкових [7, с. 39].

Роль держави у підтримці благодійності у країнах ЄС розглядається у напрямках: нормативно-правове регулювання діяльності благодійних організацій; пільгове оподаткування благодійних організацій та інші механізми державної фінансової підтримки, такі як національна лотерея, відрахування частини прибуткового податку на користь благодійних організацій, державне сумісне фінансування пожертвувань; зміцнення ресурсної бази благодійного сектора; розвиток культури благодійності, включаючи підвищення суспільної довіри до благодійних організацій, використання інструментів, що спрощують процес пожертвування.

Благодійність як інструмент дозволяє вирішити низку проблем, що виникають у державі. Вирішуються проблеми практичного й науково-теоретичного характеру, зачіпається робота органів державної влади. Благодійність виступає як невід'ємний елемент громадянського суспільства.

Моральність проявляється в тому, що певним суб'єктом надається допомога, якої вони потребують. Ця допомога надається на безоплатній основі. Благодійність зустрічається у різноманітних сферах: підтримка науки, збори допомоги для дітей із різними захворюваннями, підтримка

старості. Благодійність є у тій сфері, де є гостра потреба.

Одним із етапів розвитку інституту благодійності став той факт, що стали утворюватися спеціалізовані благодійні фонди, кожен із яких займається збором пожертв на різні цілі – медицина, наука, культура, екологія.

Напрями діяльності благодійності на законодавчому рівні не обмежені. Що стосується трактування соціальної відповідальності, то загального визначення терміна немає. Більшість авторів сходяться на думці про те, що під цією відповідальністю слід розуміти концепцію, на підставі якої відбувається облік інтересів суспільства, внаслідок чого компанії беруть відповідальність за те, що їхня діяльність впливає на зацікавлені сторони суспільної сфери.

Основними суб'єктами соціальної сфери держави є – влада, бізнес та неприбуткові організації, від їхньої взаємодії та розвитку механізмів соціального партнерства залежить вирішення існуючих проблем соціальної сфери. Тому одним із пріоритетних завдань є створення діючих механізмів соціального партнерства, враховуючи той факт, що ринок соціальних програм зазнає змін, одне з яких – об'єктивне підвищення ролі міжнародних учасників, що обумовлено агресією Росії щодо України.

Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки передбачає розвиток механізмів партнерства як потенціал нового витка розвитку громадянського суспільства [8]. Рівновага між владою, бізнесом та неприбутковими громадськими неурядовими організаціями дозволить створити збалансовану суспільно-державну систему та знизити можливість тиску влади на інших суб'єктів. Основним простором взаємодії бізнесу та неприбуткової організації є благодійність, як складова соціальної відповідальності [9, с. 269].

Дослідження особливостей благодійності як явища, ознак та функцій має значення, дозволяючи розкрити окремі теоретичні та практичні проблеми теорії держави, державно-правового регулювання. Зміст теорії благодійності дозволяє по-новому розглянути окремі сторони держави, її сутності, форми, функціонування та типології. Нерідко благодійність розглядають лише як суспільне явище, не пов'язуючи із діяльністю держави. Подібна думка помилкова. Функціонування та розвиток суспільних відносин пов'язаний діяльністю двох складових громадянського суспільства та держави. Наявність та розвиток благодійності пов'язані з діяльністю суб'єктів громадянського суспільства, будучи однією із складових цієї діяльності.

У межах державно-організованого суспільства значна частина благодійних акцій входить до змісту діяльності держави та її функцій. Нехтування

громадянською сутністю благодійності, віднесення до сфери милосердя, тобто ц сфері «приватних справ», знімає відповідальність держави за розвиток благодійності.

Завдання держави у розвитку благодійності очевидні створення стимулюючих і регулюючих законів, моральне заохочення благодійників, субсидії благодійним інститутам. Держава на ранніх стадіях розвитку здійснювала дві функції: здійснення влади та організація для здійснення «спільних справ», облаштування суспільства, організація життя його членів.

Благодійність виступає однією з форм здійснення спільних справ у рамках соціальної функції. Незважаючи на різноманітність форм держав, суспільно-політичних та історичних умов, елементи благодійності завжди мали місце. Але особливо велика їх роль соціальному державі. Можна сказати, що благодійність є одним із його проявів.

Соціальна держава характеризується як високорозвинена держава, в якій забезпечується високий рівень захищеності громадян через діяльність держави щодо регулювання соціальної, економічної та інших сфер життя, встановлення справедливості та солідарності. Соціальна держава знаменує високий рівень зближення цілей та гармонізації відносин державних інститутів та інтересів суспільства. Діяльність держави спрямована на соціальний розвиток суспільства, задоволення матеріальних і соціальних потреб його членів окреслюється соціальною політикою.

Політика соціального захисту має певне коло суб'єктів, які виступають у ролі учасників суспільних відносин надання соціального забезпечення. Зважаючи на особливу значущість виду прав, що розглядається, особливий інтерес представляє питання про те, хто є суб'єктом соціальної політики.

На законодавчому рівні поняття суб'єкта соціальної політики не закріплено, у зв'язку із чим потрібен аналіз наукової літератури. У загальному під суб'єктом права розуміється учасник суспільних відносин, який має правосуб'єктність. У законодавстві, що регулює сферу відносин щодо реалізації соціальної політики, є підстави для поділу суб'єктів політики на певні категорії.

У соціальній політиці можна назвати суб'єктів матеріальних, процесуальних і процедурних правовідносин. Виходячи з даної класифікації, суб'єкти матеріальних правовідносин соціальної політики – це фізичні особи, які мають громадянство України, іноземні громадяни, особи, які не мають громадянства, за якими норми права визнають можливість у разі настання певних обставин стати суб'єктами правовідносин із соціально-го захисту.

Суб'єктом матеріальних правовідносин можуть бути не лише фізичні і юридичні особи, а й безпосередньо Україна, яка здійснює повно-

важення у цих відносинах через спеціалізовані органи, відповідні заклади освіти, установи щодо надання соціальної чи медичної допомоги тощо.

Висновки. Помилково розглядати благодійність як явище, яке існує окремо від держави. Благодійність може здійснюватися окремими юридичними та фізичними особами. Роль держави у сфері благодійної діяльності не варто знецінювати, оскільки саме держава відіграє у цій діяльності вагомий роль. Відбувається участь держави та органів місцевого самоврядування в галузі благодійності. Завдання цих суб'єктів полягає в тому, щоб створити такі умови, за яких благодійність тільки розвиватиметься, а фактори, що сприятимуть неможливості реалізації, будуть усунуті. Основна функція соціальної держави полягає у тому, щоб кожному громадянину надати рівні можливості для реалізації прав та свобод, закріплених у Конституції України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Загальна декларація прав людини. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%#Text>.
3. Бондаренко С.М., Бугас Н.В. Держави як основа забезпечення соціального розвитку. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. № 2. URL. http://www.du.nauka.com.ua/pdf/2_2021/42.pdf.
4. Бортник Н.П., Єсімов С.С. Правове регулювання громадських ініціатив: сучасний стан та напрями розвитку. *Соціально-правові студії*. 2020. Випуск 1 (7). С. 64–71.
5. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 05.07.2012 р. № 5073-VI. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/5073-17>.
6. Стинська В.В. Нормативно-правове регулювання благодійної діяльності в Україні. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: педагогіка. соціальна робота*. 2021. Випуск 1(48). С. 396–399.
7. Ковалів М.В., Яремко В.Я., Кузьо Л.І. Особливості діяльності органів місцевого самоврядування в Україні. *Соціально-правові студії: науково-аналітичний журнал/ Львів: ЛьвДУВС, 2019. Випуск 2 (4). С. 37–42.*
8. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки: Указ Президента України від 27.09.2021 р. № 487/2021. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text>.
9. Остапенко О.І. Ковалів М.В., Єсімов С.С. та ін. *Адміністративне право України (загальна частина): навч. посіб. Вид. 2-е. Львів: СПОЛОМ, 2021. 616 с.*